

УДК 371.311

**PREPARATION OF A FUTURE SOCIAL TEACHER FOR THE
FORMATION OF A MORAL CULTURE OF DISADAPTED ADOLESCENTS
IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS****ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО ФОРМУВАННЯ
МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ДЕЗАДАПТОВАНИХ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ****Bosyachenko K. M/ Босяченко К.М.***student of the second (master's) level of higher education***Makar L.M./ Макар Л.М.***s.p.s., as.prof. / к.п.н., доц.*ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0372-7892>*Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda,**Kharkov, Alchevskikh, 29, 61002**Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,**Харків, Алчевських, 29. 61002*

Анотація. В роботі розглядається проблема підготовки майбутнього соціального педагога до формування моральної культури дезадаптованих підлітків. Подається авторське визначення поняття «дезадаптація», а також розглядаються чинники дезадаптації учнів старшого підліткового віку. Підкреслюються особливості підліткового віку як найбільш сензитивного до змін соціального світу. Окреслюється необхідність формування моральної культури підлітків у закладах загальної середньої освіти, здійснюючи діагностику сформованості рівнів моральних цінностей підлітків і посилюючи продуктивну діяльність соціального педагога закладу загальної середньої освіти з формування моральної культури підлітків і попередження й подолання проявів дезадаптації.

Ключові слова: підлітки, підлітковий вік, дезадаптація, девіантна поведінка, моральна культура, моральні цінності, підготовка, соціальний педагог, підготовка, заклади загальної середньої освіти.

Вступ.

Перетворення, що відбуваються в соціально-економічній сфері нашої країни обумовлюють неоднозначні процеси, які сприяють демократизації суспільства і його інститутів, свободі виявлення людей, розширюють їхні можливості у виборі змісту і форм життєдіяльності, однак призводять до посилення ідеологічного і матеріального розшарування суспільства, зростанню бездоглядності та дезадаптації підлітків як соціального явища, долучення підлітків до вживання психоактивних речовин, втягування їх до злочинних угруповань, зростання підліткового суїциду, загострення конфліктності в учнівському середовищі навчального закладу, зниження авторитету вчителів і батьків.

Основний текст.

Втрата найкращого вітчизняного педагогічного досвіду, а також відсутність нових конструктивних підходів до вирішення соціальних психолого-педагогічних проблем дезадаптованих підлітків у швидкозмінних умовах життєдіяльності. Дезадаптація – це явище об'єктивної реальності сучасного закладу загальної середньої освіти, що обумовлене багатьма факторами: соціально-економічними та педагогічними. Дезадаптація здійснює вплив на потреби духовної сфери людини і настає в результаті відокремлення особистості

від необхідних джерел задоволення її важливих потреб.

При формуванні неадекватних пристосувальних механізмів людини до умов оточуючого середовища, що є чинником поведінкових порушень, конфліктних стосунків, підвищеної тривожності, дисгармонії особистісного розвитку можна говорити саме про дезадаптацію. Це все разом є чинниками формування специфічних проблем для підлітка. В цей період розвитку підліток потребує особливої уваги батьків, вчителів, психологів, медичних працівників та соціальних педагогів.

Особливості характеру є найважливішою причиною дезадаптації; сприятливими факторами для розвитку невротичних, неврозоподібних реакцій, неврозів, що обумовлюють прояви дезадаптаційної поведінки можуть виступати акцентуації характеру особистості. У психотравмуючих ситуаціях акцентуації характеру сприяють порушенню адаптації і призводять до девіантної за характером поведінки. У деяких випадках акцентуації характеру набувають патологічного характеру, руйнуючи структуру особистості [1].

Серед чинників дезадаптації учнів старшого підліткового віку слід виокремити несприятливі умови взаємодії особистості з безпосереднім оточенням. Її вплив може бути як безпосереднім так і опосередкованим. Він призводить до соціальної дезадаптації і деформації внутрішньої регуляції індивіда, відчуження від інститутів соціалізації (сім'ї, навчального закладу). Значну роль у підлітковому віці відіграють також особистісні (психологічні) детермінанти дезадаптації, які, перш за все, проявляють себе у вибірково-активному ставленні підлітків до оточуючого середовища, спілкування, до педагогічних впливів у сім'ї, закладі загальної середньої освіти, суспільстві, до соціально-моральних цінностей і норм найближчого оточення [3].

Отже, чинниками, що сприяють виникненню дезадаптації підлітків, є: перевантажений зміст сучасної освіти; стресова тактика сучасної психології; невідповідність технологій і методик віковим і функціональним можливостям підлітка; нераціональна організація навчального процесу; недосконалі знання педагогів про основи вікової психології; наявність великої кількості вчителів без педагогічної освіти; неуспішність у навчанні.

Підлітковий вік є найбільш сензитивним до змін соціального світу. За статистикою, підлітків в цілому до 25% всього населення і здійснюють 12% злочинів, які супроводжуються тією чи іншою формою насилля [5].

При цьому відзначається тенденція зростання кількості злочинів проти особистості, з нанесенням шкоди здоров'ю, групових бійок, що мають тяжкі наслідки. Соціальні контакти, умови життя, сім'я і суспільні інститути створюють для підлітків умови, в яких вони адаптуються за допомогою різних форм поведінки, які не завжди є соціально прийнятними, із застосуванням різних форм насилля і агресії. В підлітковому віці значну увагу слід приділяти емоційній сфері, тому що саме вона визначає більшість поведінкових актів і спілкування підлітків. Однак, сутність проблеми є не в тому, щоб констатувати недостатній вплив соціальних інститутів на моральні цінності підростаючого покоління, а в тому, щоб уміти своєчасно і цілеспрямовано формувати особистість підлітка.

Моральна культура підлітка являє собою особистісне утворення, яке включає засвоєні базові моральні цінності, знання базових моральних та етичних норм, здатність до емпатії, потребу у засвоєнні етичної поведінки, вміння побудови поведінки і спілкування з однолітками і дорослими відповідно до засвоєних етичних норм, вибору вчинку на основі сформованих моральних поглядів і переконань, оцінки своїх вчинків з позицій добра і зла.

У наукових джерелах на визначення поняття «мораль» автори (В. Мовчан, М. Фіцула, Т. Чистіліна та ін.) використовують означення «системи», наприклад, мораль – система норм, що відображають реально наявне та бажане в стосунках із позицій інтересів суспільства та людства [6], мораль – форма суспільної свідомості, сукупність усвідомлюваних людьми принципів, норм, приписів, правил поведінки [4].

Поняття «моральна культура» у педагогічній науці трактують як усвідомлений суб'єктом процес. Так, І. Красноштан та М. Пащенко вважають, що «моральна культура – це засвоєння особистістю моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки» [7]. Г. Васянович моральну культуру вважає духовною цінністю і визначає як «систему моральних знань і переконань, почуттів і навичок, норм і відносин, інтересів і потреб, культурно-морального досвіду і безпосередньої поведінки, спрямованої на самовдосконалення, навчання і виховання особистості» [2].

На нашу думку, для ефективності процесу формування моральної культури дезадаптованих підлітків у освітньому просторі закладу загальної середньої освіти мають бути: діагностика сформованості рівня моральної культури підлітків та продуктивна діяльність соціального педагога з формування моральної культури підлітків та попередження і подолання їх дезадаптації

Підготовка соціального педагога до роботи з дезадаптованими підлітками розглядається нами як цілісна система, яка має кредитно-модульну структуру, що реалізується у закладі вищої освіти поетапно. Саме забезпеченням узгодженості, взаємозв'язку, послідовності та обґрунтованості всіх компонентів (діагностичного, мотиваційного, змістовного, діяльнісного) системи підготовки майбутнього соціального педагога до роботи з дезадаптованими підлітками і формування їхньої моральної культури досягається ефективність її реалізації.

З дезадаптованими підлітками, які опинилися у складній соціально-економічній ситуації, доведеться працювати новому поколінню соціальних педагогів, здатних проявити всебічні знання, майстерність і уміння в профілактичній. Соціально-адаптивній і соціально-виховній роботі з ними і тим самим виправити несприятливий стан, в якому опинилися підлітки.

Багато дослідників наголошують на тому, що на сучасному етапі необхідною, потрібною є така концепція, в якій буде здійснено перехід від адміністративних заходів впливу на «важких» підлітків до заходів соціально-педагогічної підтримки. Соціально-психологічної корекції і реабілітації неповнолітніх з відхиленнями у соціальному розвитку. Для цього потрібна спеціальна підготовка майбутніх фахівців у педагогічних закладах вищої освіти, а саме соціальних педагогів до роботи, спрямованої на профілактику і корекцію

девіантної поведінки підлітків та оздоровлення умов їх сімейного і суспільного виховання.

Здійснений аналіз сучасного стану діяльності навчальних закладів за останнє десятиліття виявив наявність принципово нової ситуації розвитку дитини підліткового віку, таке явище об'єктивної реальності, як ситуація дезадаптації. Феномен дезадаптації є реалією сучасної ситуації у нашій країні, зокрема й освітнього процесу, у зв'язку з наявністю безлічі чинників, що стимулюють процес дезадаптації.

Аналіз категоріального статусу поняття «дезадаптація», показав наявність видів, підвидів, рівнів, різних сфер дезадаптації учнів закладів загальної середньої освіти старшого підліткового віку (важковиховуваність, важконавченість, неадекватна соціальна активність, загальна дезадаптація середовища). Це є підставою для розгляду чотирьох властивостей дитини підліткового віку - як суб'єкта спілкування, як суб'єкта діяльності, як суб'єкта самопізнання, та індивідуально-типологічні особливості особистості, що орієнтує на розробку змісту спецкурсів та освітніх програм.

Ефективна система підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування моральної культури дезадаптованих підлітків має будуватися на концептуальних положеннях системно-синергетичного підходу, що дозволяє розширити розуміння соціальних та педагогічних процесів, що характеризують ситуацію дезадаптації у розвитку підлітка.

Результативним процесом підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування моральної культури дезадаптованих підлітків у педагогічному закладі вищої освіти має стати поетапний процес, що включає інформаційно-орієнтовний, моделюючий та рефлексивний етапи.

Висновки.

Було з'ясовано, що робота з дезадаптованими підлітками висуває особливі вимоги до рівня знань і умінь соціального педагога, що характеризує його компетентність, але ж, соціальний працівник повинен мати не лише певний рівень сформованості професійних знань і умінь, а ще й сформованість особистісних установок, ідеалів, потреб і мотивів, які визначають сферу і умови його повсякденної поведінки.

Звернено увагу на те, що система підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з дезадаптованими підлітками в педагогічному закладі вищої освіти має базуватися на реалізації модульного, технологічного та діяльнісного підходів і являє собою сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених модулів, кожний з яких представляє собою мікросистему. Все це разом і розкриває суть змісту підготовки майбутнього соціального педагога до формування моральної культури дезадаптованих підлітків.

Література:

1. Боярин Л. В. Теоретичний аналіз вивчення проблеми соціальної адаптації у психологічній літературі. Теоретичні і прикладні проблеми психології. №3. 2013. С. 54–60.
2. Васянович Г. П. Вибрані твори: у 7 т. Т. 3: Педагогічна етика: навчальний

посібник / Г. Васянович. – Львів: Норма, 2015. – 420 с

3. Дутчак І. Соціально-психологічні чинники дезадаптації у старшому підлітковому віці: теоретичний аспект. Магістерський науковий вісник ТНПУ. 2020. Вип. № 35, С. 122.

4. Етика та естетика: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / [Упоряд. І.В. Тетарчук, Т. Є. Дяків]. –К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 316 с.

5. Комплексні статистичні публікації Complex Statistical Publications. Статистичний збірник/Statistical Publication «Україна у цифрах»/"Ukraine in Figures". – Режим доступу:

https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_ukr_zb.htm

6. Мовчан В. С. Етика: Навч. посіб. [3-є вид., випр. і доп.] / В. С. Мовчан. – К.: Знання, 2007. –483 с.

7. Пащенко М. І. Педагогіка [текст]: Навч. посіб. / М. І. Пащенко, І. В. Красноштан. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 228 с.

***Abstract.** The paper examines the problem of preparing a future social teacher for the formation of the moral culture of maladjusted adolescents. The author's definition of the concept of "maladjustment" is presented, and the factors of maladaptation in older adolescent students are considered. The features of adolescence are emphasized as the most sensitive to changes in the social world. There is a need to form the moral culture of adolescents in institutions of general secondary education, diagnosing the formation of the levels of moral values of adolescents and strengthening the productive activities of the social teacher of an institution of general secondary education in the formation of the moral culture of adolescents and preventing and overcoming manifestations of maladjustment.*

***Key words:** teenagers, adolescence, maladjustment, deviant behavior, moral culture, moral values, Preparation, social teacher, Preparation, institutions of general secondary education.*